

ՀՏԴ՝ 316

DOI: 10.52971/18294316-2021.1-174

**ԹԱՆԳԱՐԱՆՆԵՐԻ ԴԵՐՈՒ ՔԱՂԱՔԻ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿՅԱՆՔՈՒՄ
(Շիրակի երկրագիտական թանգարանի և
Կումայրի պատմամշակութային արգելոց-թանգարանի օրինակով)
*Արթուր Հովհաննիսյան***

ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն

Բանալի բառեր՝ մշակույթ, Գյումրի, հավաքածու, հուշարձան, ցուցանմուշ, պատմաճարտարապետական:

Թանգարանները՝ որպես «մշակութային դիվանագիտության» իրականացնողներ, ակտիվորեն ներգրավված են իրենց երկրների մշակույթների հանրահռչակման գործում: Թանգարաններն այսօր ունեն լայն հնարավորություններ՝ զբոսաշրջության, մշակութային և սոցիալական հաղորդակցության գործում, և ներկայիս խոշոր թանգարանները՝ Լուվրը, Էրմիտաժը, Մետրոպոլիտենը և այլն, տարեկան միլիոնավոր այցելություններ են գրացնում և մեծ ներդրում ունեն իրենց երկրների զարգացման գործում: Արևմտյան փորձը ցույց է տալիս, որ ժամանակի պահանջներին ներդաշնակ կառավարվող թանգարանը կարող է ոչ միայն գործունեություն ծավալել վաստակած սեփական միջոցների հաշվին, այլև «նպաստել տնտեսության զարգացմանն ու ընկերային (սոցիալական) խնդիրների լուծմանը՝ դառնալով հասարակության առողջացման ներուժակ լծակներից մեկը»¹: Վերջին տարիներին Գյումրի քաղաքի հանդեպ աճող զբոսաշրջային հետաքրքրությունն իր հետ բերում է քաղաքի զարգացման նոր հեռանկարներ, որ մեծապես առնչվում են թանգարաններին և պատմամշակութային ժառանգության կառավարման հետ: Հետևաբար թեմայի արդիականությունն ակներև է, քանզի Գյումրի քաղաքի երբեմնի ինդուստրիալ կենսագ-

¹ Պիկիցյան Հ., Հարոյան Մ., Գրիգորյան Ա. Թանգարանային մենեջմենթ և մարքեթինգ, Երևան, 2006, էջ 7:

րությունը վաղուց արդեն անցյալում է, և քաղաքի զարգացման նոր տեսլականը կապվում է քաղաքի զբոսաշրջային հնարավորությունների օգտագործման հետ: Այս տեսլականի հիմնաքարային դրույթներից մեկն էլ քաղաքի թանգարանային կարգավիճակի օգտագործումն է՝ ի նպաստ նրա զարգացմանը:

Նախաբան. Մշակութային կյանքի ակտիվությունը բնորոշ է բարձր կենսամակարդակ ունեցող քաղաքներին: Այս իրողությունը փաստվում է նրանով, որ դեռևս 1865 թ. Ալեքսանդրապոլը դարձավ Արևելյան Հայաստանի քաղաքներից առաջինը, որտեղ ստեղծվեց մշտական գործող թատերախումբ²: Սա քաղաքի մշակութային կյանքում լուրջ ձեռքբերում էր, և շուտով քաղաքում կենտրոնացան Հայաստանի կարևոր մշակութային իրադարձությունները, դրա վառ ապացույցը 1912 թվականին Գյումրի քաղաքում բեմադրված առաջին հայկական օպերան էր՝ «Անուշը»³: Շատ չանցած՝ 1918 թվականին Կարանյանների գերդաստանը, որոնք զինագործներ էին, Գյումրի քաղաքում հիմնում է առաջին հնագիտական հավաքածուներով հարուստ (մասնավոր) թանգարանը: Նույն թվականին՝ թուրքերի կողմից Ալեքսանդրապոլի գրավումից հետո, թալանվում է Ալեքսանդրապոլի ամբողջ գավառը, այդ թվում՝ նաև Կարանյանների ընտանիքին պատկանող թանգարանը: Հակոբ Կարանյանը թուրքերի կողմից թանգարանի թալանված իրերի մասին տեղեկացնում է այդ շրջանում հասարակական-ազգային ակտիվ գործունեություն ծավալող, Ամենայն հայոց բանաստեղծ Հովհաննես Թումանյանին: Իր նամակում նա ներկայացնում է թալանված առարկաների ցանկը և հավելում, որ ցանկում տեղ գտած առարկաները դեռ բոլորը չեն, քանզի առարկայացանկը վերականգնվել է հիշողությամբ⁴, այսինքն՝ թանգարանի հավաքածուներում ավելի շատ առարկաներ են եղել, որոնք սակայն անդառնալիորեն կորսվել են: Գյումրիում թանգարան ունենալու պահանջը կարևորվում էր նաև Հայաստանի խորհրդային տարիներին: Խորհրդային Միության պետական մակարդակով վարած քաղաքականությունը, այն է՝ վերջ տալ անգրագիտությանը, բերելու էր նոր «կուլտուր-լուսավորչական» օջախների ստեղծմանը: 1922 թ. խորհրդային իշխանությունների կողմից Գյումրիում բացվեց կերպարվեստի թանգարան⁵:

Ինչպես նկատեցինք վերը շարադրվածից, Գյումրիում թանգարանների ստեղծումը կարելի է պայմանավորել 2 կարևոր գործոնով: Առաջին և հիմնական գործոնը օրվա իշխանությունների կողմից տարվող պետական քաղաքականությունն էր, այն է՝ մշակութային օջախների ստեղծման շնորհիվ պայքարել անգրագիտության դեմ: Իսկ երկրորդը զարգացող քաղաքներին բնորոշ ենթակառուցվածքների ձևավորումն էր, ինչպես եղավ եվրոպական շատ քաղաքներում և Ռուսաստանում: Ասվածը հստակեցնելու

² Մկրտչյան Ստ., Լենինականը նոր վերելքի ճանապարհին, Երևան, 1970, էջ 219:

³ Հայկական համառոտ հանրագիտարան, Ա դաջում, հ 1, Երևան, 1990, էջ 226:

⁴ Մալխասյան Դ., Կարանյանցի նամակը Թումանյանին. թալանված թանգարանի պատմությունը. <https://clck.ru/MHAB4> (24.02.2020).

⁵ Պիճիկյան Հ. Ա., Զաքարյան Պ., Գյումրի, 2013, էջ 6:

համար պատմական անդրադարձ կատարենք Եվրոպայում թանգարանների ձևավորման ընթացքին:

16-17-րդ դարերի Եվրոպայում թանգարանները հաճախ հիմնվում էին որոշ անհատների հավաքածուների հիման վրա: Գիտական հետազոտությունները մեծ մասամբ իրականանում էին թանգարանային առարկաների հիմքի վրա՝ բավարարելով գիտական պահանջմունքները: Սակայն այս հավաքածուները շատ դեպքերում փակ էին հանրության լայն շերտերի համար: Սկսած 17-րդ դարից՝ Եվրոպայում արդեն սկսել էր ձևավորվել թանգարաններ ունենալու պահանջարկը, իսկ արդեն 19-րդ դարում Եվրոպական թանգարանները վերածվեցին կրթական հաստատությունների, որոնք հասանելի էին հասարակության բոլոր շերտերի համար:⁶ Ինչպես տեսանք, թանգարանների առկայությունը քաղաքային կյանքի ինքնակենսագործունեության մեջ համարվում էր պահանջված, և այն հետզհետե իր զարգացումն ապրեց՝ դառնալով գիտակրթական հաստատություն:

Գյումրի քաղաքում մշակութային հաստատությունների ակտիվ գործունեությունը որոշակիորեն լուծեց քաղաքի բնակչության կրթական, մշակութային, ինչպես նաև ժամանցի կազմակերպման խնդիրներ, սակայն թանգարանների ստեղծումը ձգձգվեց մինչև 1930-ականները: Դրա փոխարեն՝ որոշ անհատներ ունեին իրենց հավաքածուները, որոնք սակայն, ցուցադրվում էին նեղ շրջանակների համար: Հետագայում սրանք ևս մաս կազմեցին Շիրակի երկրագիտական թանգարանի հավաքածուի:

Շիրակի երկրագիտական թանգարանը հիմնվել է 1930 թվականին: Թանգարանն ունի հնագիտության, ազգագրության, քաղաքի և Շիրակի մշակույթը ներկայացնող բաժիններ: Այս թանգարանում են կենտրոնացել պատմական Շիրակ գավառի նյութական և հոգևոր մշակույթի մասին վկայող հազարավոր ցուցանմուշներ: Խորհրդային տարիներին՝ սկսած 1950-ական թվականներից, թանգարանը սկսեց գնումներ իրականացնելու պրոցեսը, որով թանգարանը ընդլայնում էր իր հավաքածուն: Թանգարանի հավաքածուներն ընդլայնվում էին նաև նվիրատվությունների և պեղումների միջոցով: Հետխորհրդային տարիներին թանգարանին անցան նաև Բ. Ղարիբջանյանի տուն-թանգարանի հավաքածուները⁷. այն 1966 թվականին հիմնվել էր Գյումրիում և Երևանում գործող Հեղափոխության թանգարանի մասնաճյուղ էր⁸: 1970-ականներից սկսած՝ թանգարանը համագործակցել է ԳԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի⁹ հետ: 1990-ից սկսած՝ թանգարանը սերտ կապերի մեջ է Նանտի (Ֆրանսիա) Դորբեի թանգարանի հետ, որի արդյունքում իրականացվել են աշխատակիցների փոխադարձ վերապատրաստումներ, հնագիտական հազվագյուտ իրերի անվճար վերականգնում և այլն: Չնայած հետերկրաշարժյան ծանր պայմաններին՝ թանգարանը Գյումրիում և Երևանում իրականացրել է մի քանի ցուցահանդեսներ. «Շիրակի հնագույն մշակույթը», «Շիրակի խեցեգործությունը 5000 տարում», «Բելգիացի նկարիչներն աղետյալ Լենի-

⁶ Левыкина К. Г., Хербста В. Музееведение. Москва. -1988. С. 36-37.

⁷ Հայկական սովետական հանրագիտարան, Երևան, 1975, էջ 32:

⁸ Տե՛ս <https://clck.ru/MxAAt>:

⁹ Տե՛ս <https://iae.am/>:

նականին», «Շիրակը մշակույթի բնօրրան¹⁰»: 1998 թվականին Շիրակի երկրագիտական թանգարանի և Արևելքի ուսումնամասիության Լիոնի գիտահետազոտական կենտրոնի համատեղ ջանքերով՝ *INTAS* ծրագրով մեկնարկեցին Շիրակում քարիդարյան հուշարձանների հայտնաբերման ուղղությամբ կատարվող պեղումները¹¹: Ավելի քան երկու տասնամյակ է, ինչ Շիրակի երկրագիտական թանգարանը ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի աջակցությամբ իրականացնում է արժեքավոր պեղումներ Շիրակի մարզի հնագիտական հուշարձաններում: Իբրև առանձին գիտահետազոտական նախագծեր իրականացվել են Հոռոմի, Բենիամինի, Հայկաձորի պեղումները, այժմ էլ ընթացքի մեջ են Ջրաձորի, Ագատանի և Մեծ Սեպասարի հնագիտական հուշարձանների գիտական ուսումնասիրությունները: Արդյունքներն անգերագանցելի են, հատկապես Մեծ Սեպասարի տաճարական համալիրում, որտեղ այսօր էլ նախագծի գիտական ղեկավար, պատմագիտության թեկնածու, երջանկահիշատակ Լ. Եզանյանից հետո դրանք շարունակվում են: 2004 թվականից իրականացվող պեղումներով հայտնաբերվել են տարածաշրջանում զուգահեռները չունեցող հնադարյան շինություններ, հնագիտական կարևոր արժեք ներկայացնող պեղածո նյութեր¹²: Շիրակի երկրագիտական թանգարանի և Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի սերտ համագործակցության շնորհիվ շատ նշանակալի արդյունքներ են գրանցվել: Այս համագործակցությունը հնարավորություն տվեց երևան հանելու, ուսումնասիրելու և պահպանելու Շիրակի մարզի մի շարք հուշարձանների մշակութային շերտերից պեղված արտեֆակտները, որոնք ներկայումս վերականգնվում են և մեծ հոգատարությամբ պահվում են թանգարանի ֆոնդերում:

Չնայած այն փաստին, որ թանգարանում առկա հավաքածուները պատիվ կբերեին ցանկացած խոշոր թանգարանի, այնուամենայնիվ իր գոյության օրվանից երկրագիտական թանգարանը խնդիրներ է ունեցել՝ կապված շենքային պայմանների և ցուցադրության հետ: Թանգարանի գիտաշխատող Հ. Խաչատրյանը նշում է, որ նախկինում թանգարանը զբաղեցրել է Գյումրու մանկավարժական ինստիտուտի առաջին հարկը, ընդ որում՝ այնտեղ է գտնվել միայն ցուցադրությունը: «1984 թվականին թանգարանը հանեցին այնտեղից, ու այդ օրից այն կոնսերվացվել էր: Երկրաշարժն էլ ամեն ինչ ավելի հետաձգեց: Իսկ երկրաշարժից հետո առաջին հերթին լուծվեցին քարաշեն դպրոցների, այնուհետ՝ հիվանդանոցների, և հիմա՝ բնակարանաշինության առաջնահերթ հարցերը՝ թանգարանի շենքի կառուցման հարցը անընդհատ հետաձգելով անորոշ ժամանակով»¹³ Միայն 2018-ին Գյումրի քաղաքի ավագանու որոշմամբ¹⁴ Շիրակի երկրագիտական թանգարանին վերջապես շենք հատկացվեց: Թանգարանի տնօրեն

¹⁰ Շիրակի երկրագիտական թանգարան, «Շիրակը մշակույթի բնօրրան» Գյումրի, 2013, 17 էջ:

¹¹ Վարդանյան Գ., Գյումրի, I գիրք, Երևան, 2006, էջ 517:

¹² Եզանյան Լ., Մեծ Սեպասարի 2006թ.պեղումները // ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ», հ. 9, 2006թ. էջ 63-75:

¹³ Հարցազրույց ՇԵԹ-ի գիտաշխատող Հ. Խաչատրյանի հետ:

¹⁴ Տե՛ս Գյումրու ավագանու որոշում՝ 11 դեկտեմբերի 2018, N 195- Ա:

Արտաշես Բոյաջյանի հետ զրույցից տեղեկացանք, որ ներկայումս թանգարանին հատկացված շենքը վերանորոգվում է :

Քաղաքի տարեգրության մեջ բեկումնային եղավ **Կումայրի պատմամշակութային արգելոց-թանգարանի** հիմնումը, քանզի այն փրկեց քաղաքի յուրօրինակ ճարտարապետությունը և քաղաքում թանգարանների ստեղծման «բում» առաջացրեց: Կումայրի պատմամշակութային արգելոց-թանգարանի ստեղծումն ի սկզբանե միտված էր ինչպես Գյումրու բազմաշերտ պատմամշակութային ժառանգությունն իր միջավայրում անաղարտ պահպանելուն, այնպես էլ թանգարանային գործառույթներով և զբոսաշրջային սպասարկման նպատակներով օգտագործելուն: Քաղաքի պատմական կորիզը կազմող ժողովրդական ճարտարապետության նմուշների արժևորումը՝ որպես մշակութային ժառանգության օբյեկտներ և դրանց ներկայացումն արգելոց-թանգարանի կարգավիճակով, ինքնին նորույթ էր հայ իրականության մեջ 1980-ական թթ. սկզբին: Դեռևս ՀԽՍՀ 7-րդ գումարման Գերագույն խորհրդի 5-րդ նստաշրջանում (1969 թ.) հուշարձանների պահպանության վերաբերյալ մի խումբ պատգամավորների կողմից առաջարկներ եղան. հայ մեծանուն նկարիչ Մարտիրոս Սարյանը (1880-1972 թթ.) հին Խնձորեսկն իր նախնական տեսքով պահպանելու վերաբերյալ հարց բարձրացրեց, իսկ մեկ այլ պատգամավոր՝ Ռաֆիկ Եղոյանը, առաջարկեց վերականգնել Լենինականի մի շարք հուշարձաններ և օգտագործել նրանց «ծավալները որպես թանգարաններ, ցուցասրահներ, համերգասրահներ, որոնք իրենց կձգեն զբոսաշրջիկներին և հասարակական լայն խավերին»¹⁵: Խնդիրն այն էր, որ մինչև 1970-ական թթ. պահպանության և թանգարանային օգտագործման ենթակա հուշարձանները հիմնականում առանձին հնագիտական, պաշտամունքային և ճարտարապետական կառույցներ էին:

Հ. Մարությանն իր գիտական հոդվածներից մեկում իրավացիորեն նշում է, որ մինչև 1970-ական թթ. վերջը քաղաքային կամ գյուղական բնակելի տների, հասարակական կառույցների ամրակայման, վերականգնման կամ վերակառուցման գործունեություն չիրականացվեց, և որ միայն հետո սկսվեց ընկալվել դրանց գեղարվեստական, ճարտարապետական, ապա նաև ազգագրական ու պատմաքաղաքաշինական արժեքը¹⁶: Այս առումով՝ արդեն 1970-ական թթ. սկզբներից սկսեցին կարևորվել բնակավայրերի ամբողջական պատմաքաղաքաշինական հատվածները և դրանց հիմքը կազմող ժողովրդական ճարտարապետության կառույցները: Նման հատուկ պահպանման օրինակներ էին համարվում այնպիսի հին բնակավայրեր, ինչպիսիք էին Գորիսը, Շինուհայրը, Հին Խնձորեսկը, Վաղարշապատը, Լենինականը կամ նրանց առանձին հատվածները¹⁷: Նման իրավիճակում մեզանում գործնականում սկսվեց պաշտոնապես կիրառվել

¹⁵ Պողոսյան Դ., ՀՀ պատմամշակութային արգելոց-թանգարանների կազմակերպման գործընթացի սկզբունքները, Երևան, 2018, էջ 56:

¹⁶ Марутян А. Из истории сохранения и застройки исторического центра Еревана (XIX-начало XXI века) // Историко-культурное наследие. Сб. науч.-инф. статей. Выпуск 1. Ереван. -2014. С. 75-76.

¹⁷ Հարությունյան Վ., Նալբանդյան Գ., Գրիգորյան Ա., Աբրահամյան Կ., Իսրայելյան Վ., Ճարտարապետական հուշարձանների վերականգնումը, Երևան, 2005, էջ 167:

«արգելոց-թանգարան» հասկացությունը՝ ի դեմս 1980 թ. ստեղծված «Կումայրի» պետական պատմաճարտարապետական արգելոց-թանգարանի¹⁸:

Հայաստանի Կառավարության համապատասխան որոշման մեջ նշվում էր, որ Լենինականի քաղաքաշինական-ճարտարապետական կարևոր արժեք ներկայացնող Կումայրի-Գյումրի-Ալեքսանդրապոլ-Լենինական պատմական միջուկի պահպանումն ապահովելու նպատակից ելնելով, «Հայկական ԽՍՄՍ պատմության և կուլտուրայի հուշարձանների պահպանման և օգտագործման օրենքի» հիման վրա Հայկական ԽՍՄՍ Մինիստրների խորհուրդը որոշում է՝ ընդունել Հայաստանի կոմկուսի Լենինականի քաղաքային կոմիտեի, ժողովրդական դեպուտատների Լենինականի քաղաքային սովետի գործադիր կոմիտեի և Հայկական ԽՍՄՍ պետշինի համատեղ առաջարկությունը և Լենինական քաղաքի պատմական միջուկը հայտարարել ժողովրդական դեպուտատների Լենինականի քաղաքային սովետի գործկոմի «Կումայրի» պետական պատմաճարտարապետական արգելոց-թանգարան...¹⁹: Վերջինս ի սկզբանե հիմնվեց առավելապես իր գործառնություններով օգտագործվող ժառանգության ամբողջական արժևորման, «որոշակի ժամանակաշրջանին հատուկ քաղաքաշինական միջավայրի պահպանման», դրան «անհարիր տարրերի ներթափանցման կասեցման», սերունդների միջև «նյութեղեն-հոգևոր կամրջի» ստեղծման նպատակով²⁰: Որոշմանը կից կանոնադրության մեջ արգելոց-թանգարանի հիմնական խնդիրներ էին առաջադրվում՝

ա) Կումայրի-Գյումրի-Ալեքսանդրապոլ-Լենինական պատմական ժամանակաշրջանի քաղաքաշինական ավարտուն համալիրի պահպանումը և նրա վերականգնման ու վերակառուցման աշխատանքների կարգավորումն ու կատարումը,

բ) «Կումայրի» արգելոց-թանգարանի բոլոր հուշարձանների հատուկ հաշվառումը, նրանց պահպանումը և օգտագործումը,

գ) գոյություն ունեցող ճարտարապետական-քաղաքաշինական ավանդների ու կոլորիտի պահպանումը, պատմաճարտարապետական արժեք չունեցող և միջավայրի հետ չներդաշնակվող շենքերի հետզհետե պլանային վերացման, ինչպես նաև «Կումայրի» արգելոց-թանգարանի տարածքից նրան ոչ բնորոշ արդյունաբերական ձեռնարկությունների, այլ կառույցների տեղափոխման ու տրանսպորտային երթևեկության ակտիվության պակասեցման վերաբերյալ առաջարկություններ ներկայացնելը,

դ) քաղաքաշինական հնարավորությունները լավագույն ձևով ցուցադրելու վերաբերյալ միջոցառումների իրականացումը, «Կումայրի» արգելոց-թանգարանում և նրա շուրջը հայտնաբերված հնագիտական, ազգագրական, պատմության ու կուլտուրայի արժեքավոր հուշարձանների հաշվառումը, պահպանումը և ձեռքբերումը,

¹⁸ Պողոսյան Գ., նույն տեղում, էջ 71:

¹⁹ Տե՛ս ՀԽՍՀ Մինիստրների խորհրդի 1980թ. օգոստոսի 5-ի № 463 որոշումը Լենինական քաղաքում «Կումայրի» պետական պատմաճարտարապետական արգելոց-թանգարան ստեղծելու մասին // ՀԽՍՀ Մինիստրների խորհրդի որոշումներ և կարգադրություններ, Երևան, 1980, օգոստոս, էջ 19:

²⁰ Միրիջանյան Ա., «Կումայրի» արգելոցի քաղաքաշինական խնդիրները // Գիտություն և տեխնիկա, № 4, 1983, Երևան, էջ 15-20:

ե) «Կումայրի» արգելոց-թանգարանի տարածքում բոլոր տեսակի շինարարական աշխատանքների ճարտարապետական հատակագծման առաջադրանքների կատարման ապահովումը և շինարարական ու վերանորոգման աշխատանքների նկատմամբ հսկողության իրականացումը,

զ) «Կումայրի» արգելոց-թանգարանի տարածքում գտնվող հուշարձանները շրջապատող տարածությունների, պատմականորեն ձևավորված քաղաքային կառուցապատումների, այգեպուրակային և բնական լանդշաֆտի պահպանման, օգտագործման և կատարելագործման միջոցառումների իրականացումը,

է) թանգարանային գործի, հուշարձանների գիտական ցուցադրման, գովազդային-զեղարվեստական, զբոսաշրջիկների սպասարկման, հուշանվերների պատրաստման ու իրացման հետ կապված աշխատանքների կատարումը»²¹: Այս դեպքում հուշարձանների թանգարանացումը ենթադրում էր ոչ միայն պահպանել քաղաքի հարուստ և բազմաշերտ մշակութային ժառանգությունը, այլև այն օգտագործել իր տեղում ու գործառույթներով:

Եզրահանգում. Հոդվածում ներկայացված են Գյումրիում երկու թանգարանների ստեղծման ակունքները՝ նրանց գործունեության զարգացումը և ազդեցությունը հասարակական կյանքի վրա: Հետազոտության մեջ հստակ կարևորում ենք Գյումրի քաղաքի վերոհիշյալ թանգարանների՝ որպես մշակութային կենտրոնների նշանակությունը: Դրանք իրենց գործունեությամբ միտված են ոչ միայն հավաքելու, ուսումնասիրելու և հանրահռչակելու նյութական մշակույթի իրողությունները, այլև նպաստելու քաղաքային ճարտարապետությանը բնորոշ տարրերի անխաթար պահպանմանը: Վերոհիշյալ թանգարանների օրինակը համոզիչ վկայում է, որ նրանց գործունեության ընթացքում պարբերաբար առաջացել են բազմաթիվ խնդիրներ: Ուստի հաշվի առնելով այս փաստը՝ կարևոր ենք համարում ևս մեկ անգամ անդրադառնալ թանգարաններում և արգելոց-թանգարաններում մեր ունեցած խնդիրներին և դրանց լուծմանը նպաստող նոր մեխանիզմների կիրառման անհրաժեշտությանը:

**РОЛЬ МУЗЕЕВ В КУЛЬТУРНОЙ ЖИЗНИ ГОРОДА
(по примеру Ширакского краеведческого музея и
Историко-культурного музея-заповедника Кумайри)
Оганисян А. Л.**

Ключевые слова: *культура, музей-заповедник, Гюмри, коллекция, памятник, экспонат, историко-архитектурный.*

В статье представлены истоки создания двух музеев в Гюмри: развитие их деятельности и влияние на общество. В исследовании мы четко подчеркиваем важность упомя-

²¹ Կանոնադրություն ժողովրդական դեպուտատների Լենինականի քաղաքի գործկոմի «Կումայրի» պետական պատմաճարտարապետական արգելոց-թանգարանի՝ հաստատված ՀԽՍՀ Մինիստրների խորհրդի 1980 թ. օգոստոսի 5-ի № 463 որոշմամբ // ՀԽՍՀ Մինիստրների խորհրդի որոշումներ և կարգադրություններ, օգոստոս, 1980, էջ 25-26:

нутых музеев Гюмри как культурных центров, деятельность которых направлена не только на сбор, изучение, популяризацию артефактов материальной культуры, но и на сохранение элементов, характерных для городской архитектуры. По законам вышеупомянутых музеев мы увидели, что в процессе их деятельности возникли ряд проблем. Поэтому, учитывая этот факт, мы считаем возможным использование новых механизмов в музеях, заповедниках-музеях, о которых шла речь в работе.

**THE ROLE OF MUSEUMS IN THE CULTURAL LIFE OF THE CITY
(With Special Reference to Shirak Regional Museum and
Kumayri Historical and Cultural Museum-Reserve)
Hovhannisyan A. L.**

Key words: *culture, Gyumri, collection, monument, exhibition, historical and architectural.*

The article presents the origins of the foundation of two museums in Gyumri: the development of their activities and their impact on society. In the study, we clearly emphasize the importance of the mentioned museums of Gyumri as cultural centers, the activities of those are aimed not only at collecting, studying, popularizing artifacts of material culture, but also at preserving the elements characteristic to urban architecture. According to the aforementioned museums, we have noticed that a number of problems arose in the course of their activities. Therefore, taking into account this fact, we consider it possible to use new mechanisms in museums, reserves-museums, which were discussed in the work.

Գ ր ա կ ա ն ո լ թ յ ո ն

1. Կանոնադրություն ժողովրդական դեպուտատների Լենինականի քաղաքի գործկոմի «Կումայրի» պետական պատմաճարտարապետական արգելոց-թանգարանի՝ հաստատված ՀԽՍՀ Մինիստրների խորհրդի 1980 թ. օգոստոսի 5-ի № 463 որոշմամբ // ՀՄՍՀ Մինիստրների խորհրդի որոշումներ և կարգադրություններ, Երևան, օգոստոս, 1980, էջ 25-26:
2. Հայկական համառոտ հանրագիտարան, Ա դաջում, հ 1, Երևան, 1990:
3. Հայկական սովետական հանրագիտարան, Երևան, 1975:
4. Հարությունյան Վ., Նալբանդյան Գ., Գրիգորյան Ա., Աբրահամյան Կ., Իսրայելյան Վ., Ճարտարապետական հուշարձանների վերականգնումը, Երևան, 2005:
5. ՀԽՍՀ Մինիստրների խորհրդի 1980թ. օգոստոսի 5-ի № 463 որոշումը Լենինական քաղաքում «Կումայրի» պետական պատմաճարտարապետական արգելոց-թանգարան ստեղծելու մասին // ՀԽՍՀ Մինիստրների խորհրդի որոշումներ և կարգադրություններ, Երևան, 1980, օգոստոս, էջ 19:
6. ՀՀ Գյումրի համայնքի ավագանու որոշում, Գյումրի, 11 դեկտեմբերի 2018, N 195- Ա:
7. Մալխասյան Դ., Կարանյանցի նամակը Թումանյանին. թվայնացված թանգարանի պատմությունը <https://clck.ru/MHAB4> (24.02.2020).
8. Միրիջանյան Ա. , «Կումայրի» արգելոցի քաղաքաշինական խնդիրները // Գիտություն և տեխնիկա, № 4, 1983, էջ 15-20:
9. Սկրտչյան Ստ. , Լենինականը նոր վերելքի ճանապարհին, Երևան, 1970:

10. Շիրակի երկրագիտական թանգարան, «Շիրակը մշակույթի բնօրրան» Գյումրի, 2013:
11. Պիճիկյան Հ., Զաքարյան Պ., Գյումրի, Գյումրի, 2013:
12. Պիկիչյան Հ., Հարոյան Մ., Գրիգորյան Ա., Թանգարանային մենեջմենթ և մարքեթինգ, Երևան, 2006:
13. Պողոսյան Դ., ՀՀ պատմամշակութային արգելոց-թանգարանների կազմակերպման գործընթացը և սկզբունքները, Երևան, 2018:
14. Վարդանյան Գ., Գյումրի, I գիրք, Երևան, 2006:
15. Левыкина К.Г., Хербста В. Музееведение. Москва. Изд-во «Высшая школа». -1988.
16. Марутян А. Из истории сохранения и застройки исторического центра Еревана (XIX-начало XXI века) // Историко-культурное наследия. Сб. науч.-инф. статей. Выпуск 1. Ереван. Изд-во «Зангак». -2014.
17. <https://clck.ru/MxAAt> (22. 09. 2020).
18. <https://iae.am/> (29. 10. 2020).
19. <https://clck.ru/MHAB4> (24. 02. 2020).

*Ընդունվել է՝ 11. 02. 2021
Գրախոսվել է՝ 07. 05. 2021
Հանձնվել է տպ.՝ 21. 06. 2021*

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

Արթուր ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ՝ ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական
հետազոտությունների կենտրոնի ասպիրանտ,
Էլ. հասցե՝ arthur.hovhannisyan333@gmail.com